

УДК 59.953:371:101

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3\(69\)-2041-2053](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3(69)-2041-2053)

Прищак Микола Дем'янович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, <https://orcid.org/0000-0002-7237-5464>

СИСТЕМА (КОНТИНУУМ) РОЗВИТКУ ТА БУТТЯ СОБИСТОСТІ НА ОСНОВІ СУБ'ЄКТНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ

Анотація. Визначено, що в філософській, психологічній та педагогічній науках відбувається активний пошук сутнісних засад розвитку та буття особистості, які б могли стати основою її ефективності та успіху. Найбільш успішно він проходить у «суб'єктному» та «комунікативному» вимірах буття людини (особистості).

Тривалий час (починаючи з кінця ХІХ ст.) в науці про людину відбувається процес становлення парадигми «Я – Інший», яка є комунікативною парадигмою. Важливим атрибутом комунікативного буття особистості є її суб'єктність. Тому, парадигму «Я – Інший», яка базується на принципах «суб'єктність» та «комунікативність», можемо позначати як «суб'єктно-комунікативну парадигму».

На основі дослідження принципів «суб'єктність» та «комунікативність», суті та змісту суб'єктно-комунікативної парадигми буття особистості, сформовано систему (континуум) розвитку та буття особистості.

Доведено, що формування суб'єктності особистості є першим етапом та умовою становлення суб'єктно-комунікативної сутності буття особистості. Акцент на розвитку суб'єктності створює умови, які забезпечують розвиток духовності, комунікативності та внутрішньої свободи особистості. На першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (суб'єктний етап), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, системоутворювальними принципами якої є комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та комунікативна взаємодія. На другому етапі (комунікативний етап) комунікативність стає способом буття особистості.

Суб'єктно-комунікативна парадигма є основою ефективності та успіху особистості.

Приклади ефективного розвитку та буття особистості на основі суб'єктно-комунікативної парадигми з дня народження дитини зустрічаються не часто. Це викликано тим, що розвиток особистості здебільшого відбувається не на основі принципів, а на основі парадигми «досвіду» (форма парадигми свідомості «Я»), яка визначається зовнішніми впливами, умовами, обставинами, середовищем, визначається власним досвідом.

В цій ситуації, перед особистістю постає питання зміни (або корекції) парадигми, світогляду («бачення»).

Визначено, що зміна особистісної парадигми (світогляду) відбувається на основі самосвідомості.

Ключові слова: особистість, суб'єктність, комунікативність, суб'єктно-комунікативна парадигма, континуум, принципи, розвиток, ефективність, успіх.

Pryshchak Mykola Demyanovych Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, <https://orcid.org/0000-0002-7237-5464>

SYSTEM (CONTINUUM) OF PERSONALITY DEVELOPMENT AND BEING BASED ON A SUBJECT-COMMUNICATIVE APPROACH

Abstract. It is determined that in philosophical, psychological and pedagogical sciences there is an active search for the essential principles of the development and existence of the personality, which could become the basis of its effectiveness and success. It is most successfully carried out in the «subjective» and «communicative» dimensions of human existence (personality).

For a long time (since the end of the 19th century) in the science of man, the process of forming the paradigm «I – Other», which is a communicative paradigm, has been taking place. An important attribute of the communicative existence of the personality is its subjectivity. Therefore, the paradigm «I – Other», which is based on the principles of «subjectivity» and «communicability», can be designated as a «subjective-communicative paradigm».

Based on the study of the principles of «subjectivity» and «communicability», the essence and content of the subjective-communicative paradigm of the existence of the personality, a system (continuum) of the development and existence of the personality has been formed.

It is proven that the formation of the subjectivity of the individual is the first stage and condition for the formation of the subjective and communicative essence of the individual's being. The emphasis on the development of subjectivity creates conditions that ensure the development of spirituality, communicability and inner freedom of the individual. At the first stage, the stage of the formation of the subjective being of the individual (subjective stage), communicability develops as an internal property of the individual, the system-forming principles of which are communicative consciousness, communicative coexistence and communicative interaction. At the second stage (communicative stage), communicability becomes a way of being of the individual.

The subjective and communicative paradigm of being is the basis of the effectiveness and success of the individual.

Examples of effective development and being of the individual on the basis of the subjective and communicative paradigm from the day the child is born are not often found. This is due to the fact that the development of the personality mostly occurs not on the basis of principles, but on the basis of the paradigm of «experience» (the form of the paradigm of consciousness «I»), which is determined by external influences, conditions, circumstances, environment, determined by one's own experience.

In this situation, the personality faces the question of changing (or correcting) the paradigm, worldview («vision»).

It is determined that the change in the personal paradigm (worldview) occurs on the basis of self-awareness.

Keywords: personality, subjectivity, communicability, subjective-communicative paradigm, continuum, principles, development, efficiency, success.

Постановка проблеми. Ключовим питанням буття особистості є питання ефективності та успіху особистості. Для того, щоб бути ефективним та успішним, потрібно володіти відповідним ресурсом (фізичним, психологічним, інтелектуальним, професійним та ін.), засобами, механізмами досягнення ефективності та успіху. Але сама наявність інструментального ресурсу не може забезпечити ефективність та успіх, особливо у довгостроковій перспективі. Питання у тому, на яких засадах, на якому фундаменті базується цей ресурс. Саме тому, у філософській, психологічній та педагогічній науках відбувається активний пошук сутнісних засад розвитку та буття особистості, які б могли стати основою її ефективності та успіху. Найбільш успішно він проходить у «суб'єктному» та «комунікативному» вимірах буття людини (особистості).

Аналіз досліджень і публікацій. Західна психологія поняття суб'єктності, як правило, вживає в контексті досліджень явища та поняття «автономія особистості» або «самодетермінація особистості» (К. Юнг, Р. Харре, Е. Десі, Р. Райан, У. Тайджсон, А. Бандури та ін.). Активно над проблемою суб'єктності особистості працюють представники гуманістичної моделі розвитку та буття особистості (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, Ф. Перлз, В. Франкл, А. Манегетті та ін.).

В сучасній українській психолого-педагогічній науці дослідження суб'єктності особистості активно розвивається в наукових пошуках Г. Балла, А. Бекірової, О. Бондаренка, М. Боришевського, Л. Велитченка, О. Галян, О. Капінуса, З. Карпенко, С. Кузікової, С. Максименка, Д. Мещерякова, І. Нікітіної, М. Смульсон, В. Татенка, І. Тітова, Т. Титаренко та ін.

Домінуюча роль у становленні комунікативної парадигми буття людини належить зарубіжній філософській думці (К.-О. Апель, Г. Батищев, М. Бахтін, О. Больнов, М. Бубер, Д. Бюлер, Ю. Габермас, В. Гьосле, К. Ясперс та ін.).

Філософські проблеми комунікації розглядаються у працях українських дослідників О. Берегової, Т. Булавіної, А. Єрмоленка, І. Зязюна, М. Кагана,

В. Малахова, Л. Озадовської, Г. Почепцова, М. Прищака, Л. Ситниченко та ін. На психологічних аспектах комунікації концентрують свою увагу Г. Балл, Г. Дьяконов, Л. Журавльова С. Мусатов та ін.

Бачимо в дослідженнях спробу поєднання суб'єктного та комунікативного підходів до розвитку і буття особистості.

Так, у психології А. Адлера поняття «суб'єкт життя» поєднується з поняттям «успішної взаємодії» як в окремих сферах буття людини: професійна взаємодія (робота), сімейна взаємодія (кохання), соціальна взаємодія (суспільне життя, стосунки з іншими, зокрема з друзями), так і «взаємодія в бутті» загалом.

Спроба системного підходу до дослідження суб'єктного та комунікативного вимірів буття особистості, яка базується на поєднанні принципів «незалежність» та «взаємозалежність», здійснена в теорії ефективності та успіху особистості С. Кові.

Аналіз наукових джерел, які присвячені дослідженню питання суб'єктного та комунікативного вимірів буття людини (особистості) засвідчує невизначеність концептуальних основ суб'єктної та, особливо, комунікативної парадигми буття особистості й недостатню розробленість теорії суб'єктно-комунікативної парадигми розвитку та буття особистості.

Мета статті – формування та аналіз системи (континууму) розвитку та буття особистості на основі суб'єктно-комунікативного підходу.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час (починаючи з кінця ХІХ ст.), відбувається процес становлення комунікативної парадигми буття людини та суспільства. Особливо цей процес активізувався у другій половині ХХ ст. та став початком етапу методологічного повороту від парадигми свідомості «Я» до парадигми «комунікативної свідомості» (свідомості «Я – Інший») [1 – 5].

Парадигма свідомості «Я», яка може визначатися різними сутнісними основами (розум, діяльність, досвід), абсолютизує свідомість «Я». Свідомість «Я» є свідомістю монологічною, авторитарною, імперативною, що претендує на владу над природою, суспільством та людиною, є свідомістю некомунікативною.

Основою парадигми свідомості «Я – Інший» є усвідомлення того, що буття особистості за своєю природою є комунікативним буттям та визначається формулою «Я – Інший». Розвиток, ефективність, успіх особистості базується на усвідомленні нею того, що вони є можливими тільки у співбутті та взаємодії з Іншими.

З іншого боку, комунікативність особистості можлива тільки на основі суб'єктності особистості. Тільки суб'єкт може ефективно взаємодіяти з Іншими – бути комунікативним.

Тому парадигму свідомості «Я – Інший» ми можемо також позначати як «суб'єктно-комунікативну» парадигму [6].

Суб'єктно-комунікативна парадигма буття особистості базується на *принципах*. *Принципи* – це «природні закони» людського буття, керівні настанови для людської поведінки, перевірені часом і визнані такими, що мають неминущу цінність. Вони фундаментальні [7].

Базовими, системоутворювальними принципами суб'єктно-комунікативної парадигми є «комунікативність» та «суб'єктність». Принципи комунікативності та суб'єктності є системними принципами. Принцип комунікативності базується на принципах «комунікативна свідомість», «комунікативне співбуття» та «комунікативна взаємодія», а принцип суб'єктності на принципах «духовність», «комунікативність» та «внутрішня свобода».

Аналізуючи суб'єктно-комунікативний підхід до особистості як парадигму буття особистості, яка базується на принципах суб'єктності та комунікативності, можемо показати її у вигляді системи, своєрідного континууму (від лат. continuum – безперервне, суцільне) розвитку та буття особистості (Таблиця 1).

Таблиця 1

Система (континуум) розвитку та буття особистості на принципах суб'єктно-комунікативної парадигми

Суб'єктно-комунікативне буття особистості		
Комунікативність – спосіб буття особистості		
Комунікативна свідомість (свідомість «Я – Інший»)	Комунікативне співбуття (співбуття «Я – Інший»)	Комунікативна взаємодія (взаємодія «Я – Інший»)
Зовнішній (соціальний) вимір комунікативного буття особистості		
Суб'єктність – спосіб буття особистості як системи «Я – Інший»		
<i>Мотиваційність (лідерство)</i>	<i>Творчість</i>	<i>Саморегуляція (менеджмент)</i>
Зовнішній (соціальний) вимір суб'єктного буття особистості		
Суб'єкт (центр суб'єктного буття особистості)		
Суб'єктність – властивість особистості		
<i>Самовизначення</i>		
<i>Самосвідомість</i>		
Духовність як властивість особистості	Комунікативність як властивість особистості	Внутрішня свобода як властивість особистості
<i>Мотиваційність (лідерство)</i>	<i>Творчість</i>	<i>Саморегуляція (менеджмент)</i>
Дух	Комунікативна установка	Самість
Генетичні інтенції (коди) суб'єктності		

Сформована система визначає варіант розвитку та буття особистості як суб'єктно-комунікативної сутності «з нуля» – з дня народження людини.

Розвиток якостей суб'єктності особистості не відбувається з «чистого листа». Дитина народжується з «суб'єктними кодами», «понтенційованими

утвореннями», «інтенціями» суб'єктності [8]. Це інтенції (коди) духовності, комунікативності та внутрішньої свободи:

– духовність: інтенція (код) духовно-сміслової сутності розвитку та буття особистості та її суб'єктності (Дух);

– комунікативність: інтенція (код) комунікативної сутності розвитку та буття особистості та її суб'єктності (Комунікативна установка). Формами «комунікативної установки» є потреби активності, взаємодії, співбуття, свідомості «Я – Інший», любові, поваги, самоповаги та ін.

– внутрішня свобода: інтенція (код) розвитку та буття внутрішньої свободи особистості (Самість). Формами самості є потреби самостійності, саморегуляції та інші «само...». Самість на думку дослідників є визначальною інтенцією суб'єктної сутності буття людини [9].

Після народження дитини (а можливо ще до народження) розпочинається та відбувається віковий процес розвитку різних сфер буття людини (біологічної, психологічної, інтелектуальної, духовної, соціальної) та цілісний процес розвитку людини як особистості, які актуалізують парости суб'єктних інтенцій буття особистості (зокрема, активність, взаємодія, емпатія, пізнання, свідомість «Я – Інший», «самість» та ін.). «Паростки» психологічних явищ суб'єктності особистості ми можемо побачити відразу як дитина починає взаємодіяти у світі, пізнавати його.

За допомогою інструментальних чинників розвитку суб'єктності особистості (мотивація, творчість, саморегуляція), які є відповідними інструментальними формами духовності, комунікативності та внутрішньої свободи, генетичні інтенції суб'єктності поступово актуалізуються, розвиваються, ускладнюються, набувають «певної закріпленості», стають «стійкішими» перед зовнішніми впливами – стають властивостями особистості.

Обумовленість цінностями, смислами та духовністю приводить до ускладнення суб'єктності як психологічного явища, його вихід за межі психологічного на сутнісний (духовний, смисловий) рівень становлення суб'єктності як інтегральної якості особистості. Розвиток духовно-сміслової компоненти суб'єктності особистості, зокрема її актуалізація у формі становлення духовно-сміслового центру розвитку суб'єктності, є завершальним етапом становлення суб'єктності особистості як цілісної системи, етапом «зрілості», повноти структури та механізмів розвитку суб'єктності особистості – становлення суб'єктності як духовно-психологічної сутності.

Визначальною подією, етапом цього процесу є розвиток самосвідомості (рання юність), яка запускає механізм суб'єктного самовизначення, відкриття та прийняття смислу «Я – суб'єкт життєтворчості та життєдіяльності» (пізня юність). Самовизначення є ключовою умовою, цілепокладаючим, мотиваційним принципом подальшого розвитку особистості та її суб'єктності. Воно надає

суб'єктності цілісності, визначеності, спрямованості, системності, мотиваційності, ціннісно-сислової обумовленості [10].

Властивості суб'єктності особистості, як системні елементи, характеризуються взаємодією, взаємовизначальністю, взаємодоповнювальністю, взаємозалежністю та формують відповідну систему, механізм розвитку суб'єктності особистості. Суб'єктність особистості, в процесі комунікативності (комунікативна свідомість, співбуття, комунікативна взаємодія), «залучаючи», «розвиваючи», «активуючи» якості інтегральних компонентів суб'єктності та інтегральні компоненти суб'єктності в цілому (духовність, комунікативність, внутрішня свобода), саморозвиває свою самість, свою суб'єктність.

Суб'єктність як системна властивість актуалізує суб'єктний центр особистості – суб'єкт.

Відомий український дослідник суб'єктності особистості В. Татенко, слідом за В. Зеньківським, говорить про «існування власне людського суб'єктного ядра», що робить принципово можливим становлення людини людиною, конститує становлення і розвиток нашого емпіричного «Я», надає йому, так би мовити, повноважень суб'єктної інстанції, енергетизує та встановлює онтологічні рамки, в межах яких «Я» може реалізовувати індивідуалізовані програми самоздійснення. Поняттям «суб'єкт» дослідник позначає «центр інтеграції, регуляції, координації, функціонування, відтворення і розвитку системи психіки» [11, с. 235], «суб'єктне ядро психіки», «сутнісне ядро психіки» [10].

Центр суб'єктності як цілісна сутність, як суб'єкт, є синтезом компонентів: дух, комунікативна установка, самість. В процесі розвитку суб'єктності особистості відбувається процес трансформації генетичних інтенцій суб'єктності: дух, комунікативна установка, самість в глибинні (сутнісні) особистісно-суб'єктні центри духовності, комунікативності та внутрішньої свободи.

Етап формування суб'єктності особистості – це також етап *набуття ресурсу, потенціалу* ефективності, успіху, самореалізації особистості [7].

На етапі розвитку суб'єктності (внутрішнього успіху (С. Кові) домінантою є формування стану та механізмів внутрішньої свободи (насамперед на основі рефлексії суб'єктних вимірів «свобода – відповідальність»), що і визначає акцент на суб'єктному вимірі розвитку особистості. Важливими складниками цього процесу є становлення смислових та ціннісних основ розвитку особистості (вимір духовності), та, в контексті комунікативності, розвиток комунікативної свідомості та емоційної, зокрема емпатійного компоненту комунікативного співбуття особистості. Загалом, набуття потенціалу, ресурсу особистості системно охоплює всі сфери внутрішнього буття особистості (фізична, духовна, психологічна, інтелектуальна та ін.)

На етапі дозрівання внутрішнього виміру суб'єктної сутності особистості, формування суб'єктності як властивості особистості, суб'єктність, за допомогою

сформованих механізмів мотивації, творчості та саморегуляції починає актуалізуватися у зовнішньому вимірі буття особистості (соціальному). Лідерство та менеджмент суб'єктної особистості у зовнішньому вимірі завершує процес формування особистості як суб'єктної сутності та актуалізує суб'єктність не тільки як властивість особистості, а і як спосіб буття особистості.

Суб'єктність (незалежність (С. Кові) особистості, сама по собі, не є гарантією ефективності та успіху особистості, адже «чиста» суб'єктність є формою свідомості «Я», свідомості монологічної, авторитарної. Ефективність та успіх суб'єктної особистості (в довгостроковій перспективі) можливий тільки в системі комунікативного буття (буття «Я – Інший»).

Лідерство та менеджмент особистості у зовнішніх вимірах буття особистості (суспільні, сімейні, професійні та ін.) приводить до зростання ролі комунікативних чинників буття.

На першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (*суб'єктний етап*), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, а на другому етапі (*комунікативний етап*) комунікативність стає способом буття особистості.

Це пов'язано з тим, що після досягнення особистістю певних етапів зрілості (фізичної, сексуальної, психологічної, емоційної, духовної, соціальної, суб'єктної) або в ситуації зміни, корекції парадигми свідомості, вона вступає у простір активної взаємодії, співбуття з іншими людьми (кохання, сім'я, навчання та виховання дітей, трудова діяльність, лідерство та менеджмент у різних сферах буття, соціальна діяльність, взаємини з людьми та ін.).

Особистість досягає ефективності, успіху та самореалізації на основі комунікативності, яка базується на таких принципах і властивостях: комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та, особливо, комунікативна взаємодія.

Комунікативність є визначальним системоутворювальним чинником суб'єктно-комунікативного буття особистості, є тим стрижнем, простором та засобом, який актуалізує як суб'єктне буття особистості, так і суб'єктно-комунікативне буття загалом.

Ключовою умовою, першим кроком, на шляху ефективності та успіху розвитку та буття особистості є становлення *комунікативної свідомості особистості, свідомості «Я – Інший»*. Визначальною властивістю комунікативної свідомості є усвідомлення, визначення комунікативності телеологічною основою буття людини (особистості), «мірою буття людини», «основою легітимації та критерієм істини, моралі та моральності». Комунікативна свідомість дає можливість усвідомити себе суб'єктом життєтворчості та життєдіяльності в системі «Я – Інший». Але з іншого боку, «Я» усвідомлює суб'єктність та цінність «Іншого».

Для ефективності та успіху в міжособистісній взаємодії (сімейні відносини (кохання, діти), трудова діяльність, взаємодія в різних соціальних групах та ін.) важливим є усвідомлення особистістю ролі іншої людини, співбуття та ефективної взаємодії з нею.

Наступним, ще важливішим аспектом актуалізації комунікативних засад розвитку та буття особистості, є формування особистісного (внутрішнього, психічного) *стану комунікативності як стану співбуття*, стану «переживання співбуття», стану «співбуттєвої спільності». Комунікативність як стан співбуття засвідчує глибинність зв'язку, єдність, цілісність комунікативної системи «Я – Інший». Основою внутрішнього стану комунікативності є не тільки комунікативна свідомість, а й почуття, навіть несвідома установка на комунікативне буття, на взаємодію «Я – Інший». Особистість має не тільки усвідомлювати роль та необхідність комунікативності, але й відчувати, переживати її, «бути нею».

Переживання «співбуття» з іншою людиною також актуалізує оцінювальний стан переживання особистістю своєї суб'єктної сутності (як і суб'єктності іншої людини). Особливо важливим є те, що співбуття породжує синергію у стосунках з людьми.

На основі ідей комунікативної свідомості та станів комунікативного співбуття особистість вступає в ключовий вимір комунікативного буття, вимір взаємодії з іншими людьми, взаємодії у світі. *Взаємодія «Я – Інший»* (співдія) актуалізує діяльнісний (активнісний), творчий та процесуальний чинник «Я» як суб'єкта комунікативності. Саме ефективна взаємодія (співробітництво, співпраця) з іншими людьми є основою ефективності та успіху особистості.

Поєднання суб'єктності та комунікативності як континууму розвитку та буття особистості актуалізує суб'єктно-комунікативний спосіб буття особистості, який є умовою ефективності та успіху особистості.

На жаль, приклади ефективного розвитку та буття особистості на основі суб'єктно-комунікативної парадигми зустрічаються не часто. Це викликано тим, що розвиток особистості здебільшого відбувається не на основі принципів, (зокрема, «суб'єктність» та «комунікативність»), а на основі парадигми «досвіду» (форма парадигми свідомості «Я»), яка визначається зовнішніми впливами, умовами, обставинами, середовищем, визначається власним досвідом.

В цій ситуації, перед особистістю постає питання зміни (або корекції) парадигми, світогляду («бачення»). З одного боку, зміни парадигми свідомості «Я», яка визначається концептами монологу, авторитарності, раціоналізму, егоїзму, влади на комунікативну парадигму, яка визначається концептами комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та комунікативна взаємодія. З іншого боку, зміну парадигми «досвіду», яка є формою парадигми свідомості «Я» та визначається «обставинами, умовами, середовищем, досвідом» (С. Кові), доміну-

ванням емоційного та суб'єктивного сприйняття світу, на онтологічну парадигму, яка базується на принципах.

Тому, в ситуації зміни (корекції) парадигми розвитку та буття особистості її система (континуум) буде мати дещо іншу форму та логіку (Таблиця 2).

Таблиця 2

Система (континуум) розвитку та буття особистості на принципах суб'єктно-комунікативної парадигми у випадку зміни (корекції) парадигми буття особистості

Суб'єктно-комунікативне буття особистості		
Комунікативність – спосіб буття особистості		
Комунікативна свідомість (свідомість «Я – Інший»)	Комунікативне співбуття (співбуття «Я – Інший»)	Комунікативна взаємодія (взаємодія «Я – Інший»)
Зовнішній (соціальний) вимір комунікативного буття особистості		
Суб'єктність – спосіб буття особистості як системи «Я – Інший»		
<i>Мотиваційність (лідерство)</i>	<i>Творчість</i>	<i>Саморегуляція (менеджмент)</i>
Зовнішній (соціальний) вимір суб'єктного буття особистості		
Суб'єкт (центр суб'єктного буття особистості)		
Суб'єктність – властивість особистості		
<i>Самовизначення</i>		
Духовність як властивість особистості	Комунікативність як властивість особистості	Внутрішня свобода як властивість особистості
<i>Мотиваційність (лідерство)</i>	<i>Творчість</i>	<i>Саморегуляція (менеджмент)</i>
Самосвідомість (критичний аналіз парадигми світогляду (бачення) особистості)		

Ключовою та першою умовою процесу «зміни, корекції парадигми» є *самосвідомість*. Самосвідомість дає нам змогу зайняти позицію «збоку» й проаналізувати те, як ми «бачимо» себе, інших та світ загалом – проаналізувати нашу парадигму («карту», «об'єktiv») бачення [7]. Самоусвідомлення того, що наша «карта бачення» не відповідає території, важливий крок до зміни парадигми. Ви не можете стати орієнтованими на принципи, спершу не пізнавши своїх парадигм і не зрозумівши, як змінювати їх та узгоджувати відповідно до базових принципів суб'єктного буття особистості: духовність, комунікативність, внутрішня свобода та комунікативного буття особистості: комунікативна свідомість, комунікативне співбуття, комунікативна взаємодія.

Самосвідомість, яка у своїй основі є комунікативною свідомістю – це усвідомлення комунікативної визначеності буття особистості, характеристиками якого є «комунікативна свідомість», «комунікативне співбуття» та «комунікативна взаємодія». Саме комунікативна свідомість ставить та рефлексує питання

ефективності парадигми розвитку та буття особистості, ставить питання необхідності її зміни (корекції).

Ефективність та успіх особистості, зокрема у відносинах з іншими людьми, залежить насамперед, від зміни себе. С. Кові підкреслює [7], що «починати людина має із себе самої, з найпотаємнішої частини єства – своїх парадигм, характеру й мотивів». Це підхід «зсередини назовні» до особистісної й міжособистісної ефективності, у центрі якого лежать принципи. Це шлях до суб'єктності особистості (незалежності (С. Кові), яка є умовою та інструментом ефективності й успіху особистості, умовою та інструментом комунікативного буття особистості (взаємозалежності (С. Кові).

За висловлюванням С. Кові [7], спочатку людина досягає «приватної перемоги», перемоги (успіху) у розвитку незалежної особистості (суб'єктності), що є умовою «публічної перемоги», перемоги (успіху) у вимірі «взаємозалежності» особистості (комунікативності).

Чинниками, які наряду з самосвідомістю, визначають інструментарій, механізм зміни нашої парадигми, є інструментальні чинники суб'єктності (мотиваційність, творчість, саморегуляція) та суб'єктність загалом.

Базовим на цьому шляху є принцип та механізм *мотиваційності (лідерства)*. На основі лідерства особистість бере на себе ініціативу за зміну своєї парадигми (світогляду) та на її основі, зміну способу свого буття. Відбувається процес корекції (зміни) *самовизначення* особистості (сенси, мета).

Процеси та механізми *саморегуляції (менеджменту)* виводять нас на шлях практичного творення особистістю себе як суб'єктної сутності – шлях *творчості (самотворчості)*.

Як і ситуації розвитку суб'єктно-комунікативного буття особистості «з нуля», на першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (*суб'єктний етап*), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, а на другому етапі (*комунікативний етап*) комунікативність стає способом буття особистості.

Висновки. У філософській, психологічній та педагогічній науках відбувається активний пошук сутнісних засад розвитку та буття особистості, які б могли стати основою її ефективності та успіху. Найбільш успішно він проходить у «суб'єктному» та «комунікативному» вимірах буття людини (особистості).

Тривалий час (починаючи з кінця XIX ст.), паралельно з трансформацією самої парадигми свідомості «Я», в науці про людину відбувається процес становлення парадигми «Я – Інший», яка є комунікативною парадигмою. Важливим атрибутом комунікативного буття особистості є її суб'єктність. Тому, парадигму «Я – Інший», яка базується на принципах «суб'єктність» та «комунікативність», можемо позначати як «суб'єктно-комунікативну парадигму».

На основі дослідження принципів «суб'єктність» та «комунікативність», суті та змісту суб'єктно-комунікативної парадигми буття людини, сформовано систему (континуум) розвитку та буття особистості.

Формування суб'єктності особистості є першим етапом та умовою становлення комунікативної (суб'єктно-комунікативної) сутності буття особистості. Акцент на розвитку суб'єктності створює умови, які забезпечують розвиток духовності, комунікативності та внутрішньої свободи особистості. На першому етапі, етапі формування суб'єктного буття особистості (суб'єктний етап), комунікативність розвивається як внутрішня властивість особистості, системоутворювальними принципами якої є комунікативна свідомість, комунікативне співбуття та комунікативна взаємодія. На другому етапі (комунікативний етап) комунікативність стає способом буття особистості.

Суб'єктно-комунікативна парадигма буття є основою ефективності та успіху особистості.

Приклади ефективного розвитку та буття особистості на основі суб'єктно-комунікативної парадигми з дня народження дитини зустрічаються не часто. Це викликано тим, що розвиток особистості здебільшого відбувається не на основі принципів, а на основі парадигми «досвіду» (форма парадигми свідомості «Я»), яка визначається зовнішніми впливами, умовами, обставинами, середовищем, визначається власним досвідом.

В цій ситуації, перед особистістю постає питання зміни (або корекції) парадигми, світогляду («бачення»).

Зміна особистісної парадигми, світогляду відбувається на основі самосвідомості.

Література:

1. Єрмоленко А. М. *Комунікативна практична філософія*: підручник. Київ: Лібра, 1999. 488 с.
2. Малахов В. А. *Етика спілкування*: навч. посібник. Київ: Либідь, 2006. 400 с.
3. Ситниченко Л. А. *Першоджерела комунікативної філософії*. Київ: Либідь, 1996. 176 с.
4. Прищак М. Д. Становлення комунікативної парадигми буття людини. *World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2021. Pp. 661-670. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-21-23-aprelya-2021-goda-toronto-kanada-arhiv/>
5. Прищак М. Д. Генеза суб'єктного підходу до особистості. *Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie*. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. str. 607 (Str. 524–561) (1.6 арк.) Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-28.pdf>
6. Прищак М. Д. Суб'єктно-комунікативний підхід до особистості. *Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference*. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 665–671. URL: <https://sci-conf.com.ua/viiimezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyapriority-directionsof-science-and-technology-development-18-20-aprelya-2021-godakievukraina-arhiv/>

7. Кові Стівен Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей [Електронна версія]. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 735 с.
8. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії: збірка статей*. Київ: Либідь, 2006. С. 316-357.
9. Jung C. G. *The archetypes and the Collective Unconscious: The collected Works of C.G. Jung*. Princeton: Princeton University Press, 1979. 336 p.
10. Нікітіна І. В. *Суб'єктне самовизначення молоді людини в період повноліття*. Київ: КНТ, 2008. 192 с.
11. Татенко В. О. *Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми*. Київ: Вид-во НАУ «НАУ-друк», 2009. 288 с.

References:

1. Ermolenko, A. M. (1999). *Komunikativna praktichna filosofija [Communicative practical philosophy]*. Київ : Libra [in Ukrainian].
2. Malahov, V. A. (2006). *Etika spilkuвання [Ethics of communication]*. Київ: Libid' [in Ukrainian].
3. Sitnichenko, L. A. (1996). *Pershodzherela komunikativnoї filosofії [Primary sources of communicative philosophy]*. Київ : Libid' [in Ukrainian].
4. Prishhak, M. D. (2021). *Stanovlennja komunikativnoї paradigmi buttja ljudini. World science: problems, prospects and innovations [he formation of a communicative paradigm of human existence]*. Proceedings from The 8th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects». (pp. 661-670). Kyiv, Ukraine: SPC «Sciconf.com.ua». Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskayakonferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-21-23-aprelya-2021-goda-torontokanada-arhiv/> [in Ukrainian].
5. Prishhak, M. D. (2023). *Geneza syb'ektnogo pidhody do osobistosti. Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. str. 607 (Str. 524–561)* Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-28.pdf> [in Česká republika].
6. Prishhak, M. D. (2021). *Sub'ektno-komunikativnij pidhid do osobistosti. Priority directions of science and technology development [Subjective-communicative approach to personality]*. Proceedings from The 8th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects». (pp. 665-671). Kyiv, Ukraine: SPC «Sciconf.com.ua». Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/viiimezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskayakonferentsiyapriority-directionsof-science-and-technology-development-18-20-aprelya-2021-godakievukraina-arhiv/> [in Ukrainian].
7. Kovi, Stiven R. (2023). *7 звичок надзвичайно ефективних людей [7 habits of highly effective people]*. Harkiv : Knizhkovij Klub «Klub Simejnogo Dozvillja» [in Ukrainian].
8. Tatenko, V. O. (2006). *Sub'ektno-vchinkova paradigma v suchasnij psihologii [Subject-action paradigm in modern psychology]*. *Ljudina. Sub'ekt. Vchinok: Filofs'ko-psihologichni studii – Man. Subject. Action: Philosophical and psychological studies*, Z16– 357 [in Ukrainian].
9. Jung, C. G. (1979). *The archetypes and the Collective Unconscious: The collected Works of C.G. Jung*. Princeton: Princeton University Press [in English].
10. Nikitina, I. V. (2008). *Sub'ektnе самовизначення молоді людини в період повноліття [Subjective self-determination of a young person in the period of adulthood]*. Київ: КНТ [in Ukrainian].
11. Tatenko, V. O. (2009). *Suchasna psihologija: teoretichno-metodologichni problemi [Modern psychology: theoretical and methodological problems]*. Київ: Vid-vo Nac. aviac. un-tu «NAU-druk» [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 13.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.03.2026